

Jaroslav Vaculík – České menšiny v Evropě a ve světě. 2009. Praha: Nakladatelství Libri

Klára Strohsová

Katedra antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni, k.strohsova@seznam.cz

KNIHA brněnského profesora Jaroslava Vaculíka mapuje České menšiny v zahraničí a migrační vlny vystěhovalců od doby pobělohorské až dodnes se zaměřením na krajanskou spolkovou činnost. Publikace je rozdělena do dvou základních částí. První část stručně nastiňuje problematiku české emigrace v období 17.–21. století, přičemž v této první části knihy čítající 27 stran, autor krátce popisuje tři typy emigrace, a to emigraci náboženskou, sociálně ekonomickou a politickou. Stručné rozdělení a časové rozmezení těchto typů emigrace je přinejmenším zavádějící. Náboženská emigrace je zařazena především do 17. století a věnována je hlavně pobělohorským exulantům, ekonomická migrace je pak považována za záležitost 19. století a prvních čtyř desetiletí 20. století (do roku 1938) a politické migraci je věnována pozornost pouze po roce 1938 s jednovětou zmínkou o J. A. Komenském.

Stručnost úvodního slova je kompenzována v druhé části knihy. V té autor hovoří o českých komunitách v jednotlivých státech světa. Země jsou přitom řazeny abecedně ve dvou blocích: v zemích evropských (od Belgie po Velkou Británii) a mimoevropských (od Alžírka po Venezuelu). Neobvyklé rozdělení knihy do konkrétně ohraničených státních celků však může činit několik potíží. Předně se v knize ztrácí rozlišení historicko-geografických souvislostí před současným rozdělením světa, a kniha tak nedostatečně reflektuje dobové spojitosti. Například vystěhovalectví česky hovořícího obyvatelstva na území Rakouska-Uherska se tak tváří jako migrace českého „národa“ na území Maďarska (avšak bývalých Uher). Tato příliš primordialistická perspektiva, která nám představuje „český lid/národ“ jako neměnní se a trvalou konstantu, je linka táhnoucí se celou publikací. Jaroslav Vaculík tím navazuje na tradici krajanských publikací a autorů typu Jana Auerhana či Josefa Folprechta z dob, kdy československá zahraniční politika propagovala myšlenku formulující národní identitu jako identitu jedinou a správnou. Příkladem této primordialistické konceptuální linie mohou být takové citace textu, které podtrhují národní identitu jako reálnou a v čase stabilní entitu: „Národní uvědomění Čechů je velmi silné a odolné, takže ve většině smíšených rodin se děti považují za Čechy.“ (s. 91) nebo „I příslušníci druhé a třetí generace poslali děti na výuku češtiny, aby se zcela neodnárodnily.“ (s. 288).

Roztřídění života českých menšin dle států zároveň trpí v určité zkratkovitosti některých zemí, např. Běloruska či Slovinska. Navíc některé charakteristické oblasti jako kupříkladu Banát v Rumunsku, Vojvodovo v Bulharsku, Volyň nebo polská Halič by si zasloužily mít vlastní kapitoly a rozpracování.

Autor se v publikaci věnuje také krajanskému spolkovému životu, mapuje vznik a vývoj krajanských spolků a dostatečně popisuje aktivity zahraničních Čechů. Tato témata by si dle mého názoru zasloužila mírný odstup a reflexi, jenž v knize chybí. Přemítání a úvahy nad tím, proč a jak krajanské spolky vznikaly, jaká byla agitace české zahraniční politiky do života lidí, kteří se při vzniku státu jako politické jednotky náhle ocitli za jeho hranicemi, polemika nad národní identitou apod. – to jsou témata, která by bezpochyby zasloužila vlastní stránky v knize. Pokud se průřezově podíváme na vznik krajanských spolků mimo české území, zjistíme, že koncept krajanství je spjatý s procesem ustanovení národa. Pod vlivem národního myšlení a uvědomování se již během 19. století stávají české

menšiny v zahraničí a krajanské péče nejen ústředním etnografickým tématem, ale i tématem ovlivňujícím práci ministerstva zahraničních věcí a jeho institucí. Krajanský život byl vždy ovládnut centrální politikou československého státu s prorežimní propagandou a možností kontrolovat české, resp. československé menšiny v zahraničí. S kontrolou českých menšin v zahraničí je také spojeno sčítání Čechů (příp. i Slováků)¹ žijících v zahraničí. Krajanská péče byla součástí československé politiky a byla organizačně zabezpečována československými úřady a několika soukromými organizacemi. Vznikaly rozličné instituce, které se starají o příslušníky českého národa za hranicemi vlastního státu a přispívají k národnímu uvědomování a pospolitosti, potvrzující národní identitu jako jedinou a správnou. Instituce a jimi pořádané akce měly na starost právě tzv. kulturní a osvětovou činnost, ať už to byly školy, dramatické spolky (především loutková divadla), knihovny, nejrůznější oslavy státních svátků, přednášky a samozřejmě tělocvičná činnost Sokola. Organizace sokolská jako nedílná součást národně osvobozenického hnutí hrála nepostradatelnou roli již od druhé poloviny 19. století.

Mezi další organizace lze zařadit například organizace „Komenský“ pečující o školy, mládež a lidovýchovu (spolek pro podporu československých zahraničních škol), České srdce pečující o děti od deseti do čtrnácti let nebo Ústřední péče o pracující dorost či spolek s názvem Sdružení československých spolků zahraničních v Praze, který vydával časopis Vystěhovalce (původně Český vystěhovalce). Mapování a analýza názvů českých krajanských periodik (Krajan, Buditel, Krajanské listy, Čech, Čechoslovan vydávaný v Kyjevě, Čechoslovák ve Skandinávii a jiné) a spolků (Rovnost, Svornost, Říp, Volnost a jiné) by byla kapitolou sama o sobě a záležitostí, která mě osobně při pročítání knihy velmi zaujala.

Neméně zajímavé a přínosné by bylo vytyčit společné fenomény, které se prolínají českou migrací do všech států a které při opakování u jednotlivých států podněcují čtenářovu nepozornost. Těmito společnými prvky mám na mysli např. přesídlování počátkem 19. století na základě přistěhovaleckého zákona, který zaručoval přidělení půdy (bezplatně nebo za nízkou cenu) a dohodnuté výhody (např. odpuštění vojenské služby, přiděl potraviny a osiva, osvobození od daní na určitou dobu, materiál ke stavbě domu aj.) nebo poválečná reemigrace a repatriace zpět do vlasti ve 40. letech 20. století. Úvod do knihy sice určitým obecným vhladem do problematiky je, ale bylo by příhodné, aby byl rozpracovanější.

I přes výše jmenované výtky či poznámky je kniha Jaroslava Vaculíka jistým přínosem etnografické literatury, která se věnuje problematice českých menšin v zahraničí a jejich krajanskému spolkovému životu. Kniha je dosud nejkomplexnějším přehledem emigrace z českých zemí, která byla vydaná u nás, a tvoří tak jednu ze základních historiografických knih, která se zabývá národními dějinami z pohledu krajanů. Publikace je doprovázena fotografiemi z archivu Náprstkova muzea a je doplněna o geografický a jmenný rejstřík.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] VACULÍK, J. 2009. České menšiny v Evropě a ve světě. Praha: Nakladatelství Libri. 350 s.

¹Otázkou však někdy zůstává, dle jakých parametrů bylo obyvatelstvo sčítáno – zda to bylo dle jazyka, kterým obyvatelstvo hovořilo, dle mateřského jazyka, dle přiznané národnosti občanů, ke které se sami subjektivně hlásili, apod. Velmi často tak dochází k rozporu statistických dat.